

4. Toiseus tappaa

Aluksi olivat suo, kuokka, Jussi – ja jonkinlainen epämääräinen rajapyykki. Meidän laumamme raja menee tässä, tässä kallion halkeamassa, ja sen tuolla puolen samoaa joku muu. Me pitäydymme keskenämme, koska niin on paras. Emme tiedä, mitä ne muut haluavat. No, eivät ainakaan mitään hyvää, se nyt on selvää! Myöhemmin tämä sama raja-ajattelu on kietoutunut uskontokuntien keinotekoisii eroihin, kaupunkien muureihin ja kansallisvaltioiden raja-aitoihin. Samaa vyyhteä on sukupuolten sulkeminen vastakkaisiin leireihin, mikä ei edes hyvällä sydämellä ajateltuna edistä sopuisaa yhteiseloä. Kelpaa kysyä, onko koskaan ollut tilannetta, jossa rajojen rakentaminen olisi lisännyt ymmärrystä ja yhteisöllisyyttä. Olen vakuuttunut, että vihamielisyydet ihmisten välillä ovat menneet aina vain verisemmiksi, kun reviirin rajoja on vahvistettu.

Ovatko rajat ja reviirit kuitenkin auttamattoman tiukasti DNA:ssamme? Mikäli näin on, vuorovaikutuksen on vain kestettävä roolinsa sijaiskärsijänä. Risto Lindstedt tutkii reportaasissaan *Kummitteleva raja: Pähkinäsaaren rauhan jakolinja vuodelta 1323 elää suomalaisissa yhä* (suomenkuvalehti.fi 23.7.2017) sitä, miten seitsemänsadan vuoden takainen rauhan raja Ruotsin ja Novgorodin välillä näkyy Suomessa nykyään. Lindstedt vastaakin perustavanlaatuisen kysymykseeni rajoista, kun hän ohimennen kuvailee ympäristöään Heinäveden ortodoksiluostarissa: “Ja sitten kuikka, kesäillan kaivattu, merkkää reviirinsä rajoja. Siinä on kymmenien miljoonien vuosien kaiku. Mikään ei ole sitä huutoa myyttisempää.”

Kuikka ei ole sen rajahakuisempi kuin ihminenkään; molempien reviiriajattelu perustuu epäilemättä evoluutiovoimiin. Jossain vaiheessa rakasta kognitiivista

kehitystämme otimme kuitenkin harha-askeleen. Aloimme luomaan rajoja, etenkin henkisiä rajoja, joiden suhteen selviytymistaistelulla ei ole enää mitään tekemistä. Selviytyykö protestanttinen ihmisryhmä luonnonvalinnassa katolilaista paremmin sen takia, että ne revittiin puoli vuosituhatta sitten toisistaan irti verisesti? En usko, mutta Lutherin ja muiden reformaattoreiden aloittama kehityskulku silti erottaa ihmiset toisistaan hyvin tehokkaasti. Rajoista niiden eri muodoissaan on tullut koko maailmanjärjestyksemme ja hahmotuskykymme peruspilari, mutta samalla kirous vuorovaikutuksellemme.

Rajat luovat tarpeetonta toiseutta ihmisten välille. Jo ennen kunnollisia valtionrajoja uskonto siis jakoi ihmisiä eripuraisiin ryhmiin ja piti huolen, ettei ymmärtävä ja avoin vuorovaikutus onnistunut aina. Jo pelkästään se, että eri uskontokuntien sopuun ja yhteistyöhön perustuvalla vuorovaikutuksella on tarvittu oma käsite, "uskontodialogi", kertoo tarpeeksi. Vakaumukselliset vainot, uskonsodat ja uskontojen draamantäyteiset erot ja jakautumiset ovat lukemattomia. Ne ovat kautta aikojen luoneet näkymättömiä, syviä railoja ihmisten välille. Se ei sinänsä ole ihme; onhan uskonto maailmankuvan ja moraalien pohja suurimmalle osalle ihmisistä. Jos täytyy jostain tapella, tapelkaamme siis väkivalloin siitä, mitä pidämme maailmassa hyvänä ja oikeana. Voi ironiaa!

Näkymättömät rajat luovat näkyviä rajoja – ja toisin päin. Tästä syystä valtioiden rajat ovat vahvasti yhteydessä toiseuden tunteeseen, siihen kuuluisaan "me ja ne muut" - ajatteluun. Historian hämärissä kiemuroissa ihmiskunnan selkein ja eläimellisestä näkökulmasta ymmärrettävin rajanveto eli reviirit ovat muuttaneet muotoaan. Yhteen laumaan alkoi kuulua pikkuhiljaa enemmän ja enemmän ihmisiä. Samalla seuraavan

kaupunkivaltion ihmiset alkoivat olla jo niin kaukana "meistä", että heidät soikin ensin päihittää taistelussa ja sitten orjuuttaa. Rakentava vuorovaikutus rajojen yli oli toisin sanoen kaupankäyntiä lukuun ottamatta aivan olematonta. Myöhemmin keskiajan Euroopassa kuningas- ja ruhtinaskuntien rajat olivat häilyviä ja muuttuivat taajaan, mutta vuorovaikutus oli silti sotaista. Sentään valtakuntien rajat eivät vielä perustuneet selkeiden etnisten ja kulttuuristen ryhmien ympärille.

Viimeistään nationalismin kulta-aika 1800-luvulla vei toivon siitä, että kansojen väliset fyysiset ja henkiset rajat eivät vahvistaisi toisiaan. Voimakkain vaikutus kansallistunteella oli tavallisten ihmisten suhtautumiseen muita kansoja kohtaan. Esimerkiksi nykyinen Suomi sai ensimmäisen itäraajansa 1300-luvulla, mutta kuten Lindstedt reportaasissaan mainitsee: "Korpirahvas tuskin edes tiesi rajasta - -." Sen sijaan Uno Kailaan runossa *Rajalla (Uni ja kuolema 1931)* muutos näkyy erittäin selvästi. Ilmestymisajalleen tunnollisesti runo käsittelee suomalaisten isänmaallisuutta ja puolustustahtoa venäläisiä, tuolloin neuvostoliittolaisia, vastaan. Kailaan puhuja uhoaa itärajan tuolle puolen: "Tulkoot hurttina aroiltaan! / Mahtuvat multa tänne." Alueellinen raja oli jo 1930-luvulla hyvin selvä, ja henkinen railo naapurikansojen välillä mahdollisesti sitäkin selkeämpi, ainakin suomalaisten näkökulmasta. Tämä viholliskuva venäläisistä saattaa vaikeuttaa rajan ylittävää keskustelua nykyäänkin.

Nationalismin aiheuttamat säröt kansojen välisessä ymmärryksessä eivät tietenkään rajoitu Suomeen. Kuikan myyttinen reviirihuuto on saanut kuulua kirkkaana muuallakin. Kansallistunteella ja sen mahdollistamalla muukalaisvihalla on kansaa

lietsottu monenlaisiin kauheuksiin ja niiden kannattamiseen ympäri maailmaa. Kun kokee olevansa perustavanlaatuisesti erilainen, ja luonnollisesti parempi, kuin alueen muut ihmiset tai kaukaiset kansat, on helpompi kannattaa milloin mitäkin etnistä puhdistusta tai kaukaista ideologista sotaa. Esimerkiksi George W. Bushin päätös lähettää Yhdysvaltain joukkoja Irakiin vuonna 2003 nautti alunperin laajaa kansan tukea, vaikka perusteet sodalle olivat vähintäänkin hatarat. Kannatus johtui varmasti osittain toiseuden tunteesta: yhdysvaltalaisten oli helpompi niellä pitkälti perusteeton väkivalta, koska kansojen välillä oli jo valmiiksi ymmärtämättömyyttä. Kaiken tämän jälkeen ei kannata ihmetellä, kun yhteisöllisyyteen perustuva vuorovaikutus ottaa osunsa.

Vuorovaikutukseen vaikuttavia rajoja on myös uskontojen lahkoja ja kansallisuuksia pienemmissä yhteisöissä. Muun muassa sukupuolten väliset rajat ovat merkittäviä niin pienissä yhteisöissä, kuten perheissä, kuin myös koko ihmiskunnan tasolla. Suomessakin, missä tasa-arvo on verrattain hyvällä mallilla, sukupuolten välistä rajaa korostetaan usein. Viime vuosina on ollut puhetta nuorten miesten arvoista, jotka keskimääräisesti ovat siirtyneet lähemmäs oikeistoa ja konservatismia. Vuosi takaperin olin haastateltavana Helsingin Sanomien artikkelissa, joka käsitteli nuorten naisten arvoja. Se oli eräänlainen vastaus keskusteluun miesten muuttuneesta arvomaailmasta. Olin innoissani ja pidin haastattelusta. Lopullinen artikkelikin oli oikein kiinnostava, mutta silti minulle tuli tunne, että yhteiskunnassa ei päästä eteenpäin näin, korostamalla rajoja ja railoja. Keskustelu ei etene siten, että naiset ja miehet asetetaan tarpeettomasti vastakkain.

Mitä enemmän maailmaa hahmottaa rajojen kautta, sitä helpommin vuorovaikutustilanteisiin tulee automaationa ymmärryksen särö. Minä olen erilainen kuin sinä, minun täytyy siis nähdä vaivaa ymmärtääkseni sinua. Monet ihmiset eivät tahdo tätä vaivaa nähdä. Sen takia rajat, sekä tajuntaamme iskostetut että todellisuuteemme luodut, ovat myrkkyä vuorovaikutukselle ja yhteisölle. Ne luovat toiseutta, pitävät meidät erillään. "Raja railona aukeaa", kuten Uuno Kailaan runo alkaa. Emme voi antaa railon erottaa meitä toisistamme.